

„Igen, az irodalom is“ — felelte Csehov.

Minden, természetesen nem omlott össze Oroszországban Tolsztoj halálával. Mégcsak az egész irodalom sem. De az az akkori irodalom, a liberális realista, polgári irodalom, amelynek Kuprin, Bunin és más hasonlóak voltak a művelői, megkezdte haldoklását Tolsztoj halálával.

A halála ennek az irodalomnak — ezeknek az íróknak — a tolsztoji korszak végével kezdődik és a társadalmi átalakulásokkal beteljesedik. Mint realista irodalom főképpen azért pusztul el, mert fölülmulta a realitás, a valóság. Mert valójában ez az irodalom csak *félíg* volt realista és — minthogy a valóságot éppugy nem lehet kettévágni, mint az élő embert — egyáltalán nem volt az.

Igy múlnak hát ki az írók: amikor a jelen élő valóságával való kapcsolataik elszakadnak, szemeik elől eltűnik a jövőnek napfényes panorámája vagy, hogy egy prózaibb szóval éljünk: a *perspektíva*.

Vannak még írók, akik egy meg nem értő társadalom (emberek) által elhagyatottan, tőlük elszigetelten és általuk elfelejtetten tűnnek el, hogy aztán egy más társadalomban (más korban) rehabilitálják és igazolják őket. De ezek csak ideiglenesen halnak meg — egyáltalán nem halnak meg.

Nem mondhatjuk ezt a Kuprinokról és Buninokról. Őket a történelmi vizözöne fullasztotta meg, a tények áradata hazudtolta meg, állította félre, törte össze és temette el. Halottan éltek és holtak maradnak.

Menjünk be valahol egy orosz könyvtárba — vannak ilyenek Európában mindenütt, ahol orosz emigránsok élnek — és kérjünk egy Kuprin-könyvet. A könyvtáros csodálkozva fogja kérdezni:

— Kuprin? — És mégegyszer:

— Alexander Kuprin?

„Milyen ötlet!“

Kuprin? Néhány szám a könyvtár katalógusán... Ennyi.

(Köves Miklós.)

EGY KIADATLAN MAGYAR REGÉNY. Meg nem jelent könyvekről nem igen szokás írni, legfeljebb akkor, ha a készülő könyv tárgya vagy írója miatt olyan érdeklődésre tarthat igényt, mely indokoltá teszi az előzetes beharangozást. Ha most munkatársunk, *Déry Tibor* többkötetes könyvéről, mely évek óta jár kéziratban az írók között, mégis írunk, azért tesszük, mert kötelességünk hirt adni arról az életéről, amit számunkra ez a könyv jelentett. Viszont akkor is írni kellene erről a regényről, ha már napok múlva megjelenne, — amire sajnos, kevés a remény, — mert olyan kivételes írói alkotás, melynek mélységeibe, színes és gazdag szó és témaáradatába vezető nélkül, akár csak Proust műveinél, szinte lehetetlenség leereszkedni.

A könyv olyasmit ad, amit regénytől eddig még nem igen kaptunk: a társadalmi rétegek egymáshoz való viszonyának teljes feltárását. A regényben két réteg jelenik meg: a pesti nagypolgárság és az angyalföldi szegénység. A két réteg közötti különbség nincs kihegyezett jelenetekben kiélezve, sőt, a két réteg nem is találkozik egymással, mert egy kitűnően megrajzolt értelmiségi a híd közöttük. A két réteg regénye így párhuzamosan folyik egy nagypolgári család és egy

proletárház történetében. Mindkét egység szimbólumszerűen magába zárja rétege minden hibáját és erényét, ami magával hozza azt is, hogy bennük a legkülönbözőbb, a rétegekre jellemző típusok is szerepet kapnak. A két réteg között Parcen-Nagy Lőrinc áll, aki sem a nagypolgárságba, melyből származott, sem pedig a mélyrétegbe, melyhez vonzódik, nem tud beleilleszkedni és mintegy kiközösítetten él, kiszolgáltatva a két rétegnek, mely csak kihasználni tudja, de befogadni nem. Ezért azonban Parcen-Nagy Lőrinc nem a hőse ennek a regénynek. A történetek középpontjában, az író érdeklődésének előterében nem egy személy vagy esemény áll, hanem ennél sokkal több: két társadalmi osztály és mindaz a társadalmi valóság, ami e két osztályon belül egy életbe besűrítve jelentkezik.

Mindkét osztály éli a maga külön életét, mely ha látszatra nagyon különbözik is egymástól, igen mély vonatkozásokban ugyanaz. A regény világa szerint u. i. az emberek mindenütt egyformák, vágyaik, céljaik végső soron azonos ösztönökből fakadnak és küzdelmeik, melyekkel céljaikat el akarják érni, csak külsőségekben változnak és különböznek. Déry Tibor szinte tüntetően azonos eseményeket játszat le a proletárházban és a nagypolgári szalonban. Így ez a könyv tulajdonképpen nem szembeállítja, hanem egymás mellé helyezi a két osztályt.

Az író rokonszenve érezhetően a mélyréteg felé fordul, melyben tiszteli azt a heroizmust, melynek mását a tulsó oldalon hiába keresünk. De Déry állásfoglalása nem tovakodó, könyve se nem vádirat, sem nem hősköltemény; több ezeknél: a társadalmi rétegződés regénye...

Könyvében a dalmát tengerpart szépségeitől kezdve egy gyári sztrájkon át a bécsi Marx-Hof bombázásáig mindenről valami különös, felhevített pátcosszal beszél, s ezt nem valami póz vagy erőltettség kényszeríti ki, hanem az élet szintetikus átérzésének ereje. Déry minden képében és minden alakjában az egészet, a mindenséget érzi, nála egy angyalföldi ucca és egy dubrovnikai országút között a valóság olyan összefüggése fedezhető fel, mely az élet minden jelenségét szinte megmagyarázza és érthetővé teszi.

Stílusa különös, felzaklatott írásmód, néha tulságosan is gazdag, elmélyülő képekben és fárasztó hasonlatokban. Nehéz, de csillogó stílus ez, hasonlít Proustéhoz, bár még annál is nehezebb; a magyar irodalomban mindenesetre teljesen új utakon jár. A könyv szerkezete kisé elnagyolt és nehézkes, s ez még fokozottabb feladat elé állítja az olvasót. De minden fáradtságot és elmélyülést megér ez a regény, mely a nagy irodalmi alkotások élményét nyújtja.

Röviden és utalásszerűen, s emlékeztetve is az olvasót, aki e lap hasábjain több részletet olvashatott e monumentális könyvből, szűkségesnek tartottuk elmondani az előbbieket, nemcsak azért, hogy a korra utaljunk, amely utját állja az ilyen művek megjelenésének, de hogy újból illusztráljuk a tételt: valamely nemzet irodalmára nemcsak a megjelent, hanem a meg nem jelent könyvek is jellemzőek.

(Füzes György)

„FÉRFIÉNEK“ — KIVULALLASBÓL. Különös dolog és nagyon körülményes pontosan meghatározni, mégsem tekinthetjük egyszerű esetlegességeknek, hogy egyik költő nagy, s egyetlen sora százazrek érzelmi és értelmi skáláját bolygatja meg s egyben teszi képesekké őket embervoltukban való további bizakodásra, míg a másoknak a forma, mágond s a mesterség minden finességének szem előtt tartásával megirt, sőt néha talán mély gondolatokat rejtő versei hontalanul poroszkálnak a közhangulat partjain s eszme-horgaikat eredménytelenül dobálják robogó hul-